

Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport

ORDRE 5/2019, de 20 de febrer, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, per la qual es declara bé de rellevància local immaterial la Baixada de Torxes de la Muntanya del Bolón d'Elda. [2019/1859]

L'article 1.3 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià estableix que formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de Béns Immaterials del Patrimoni Etnològic, les creacions, coneixements, tècniques, pràctiques i usos més representatius i valuosos de les formes de vida i de la cultura tradicional valenciana.

Els articles 15.5 i 55 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià estableix que s'inclouran en la Secció Cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià, amb la qualificació de béns immaterials de rellevància local, aquelles creacions, coneixements, pràctiques, tècniques, usos i activitats més representatives i valuosos de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes. Igualment s'inclouran els béns immaterials que siguen expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Vist l'informe que hi ha en l'expedient administratiu i de conformitat amb el mateix; fent ús de les facultats que confereix l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià; l'article 20 del Decret 140/2014, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport; i l'article 19.1 del Decret 62/2011, de 20 de maig, pel qual es regula el procediment de declaració i el règim de protecció dels béns de rellevància local. I després de la notificació de la resolució d'inoació als interessats en el procediment, i no havent rebut cap al·legació a la seua protecció patrimonial,

ORDENE

Primer

Declarar bé de rellevància local immaterial la Baixada de Torxes de la Muntanya del Bolón d'Elda.

Segon

En atenció a allò que disposa l'article 56 de la Llei de la Generalitat Valenciana 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, es determinen els valors del bé que justifiquen la seua declaració i es descriuen els detalls que permeten la seua precisa identificació, en l'annex que s'adjunta a aquesta ordre.

Tercer

La protecció de la Baixada de Torxes de la Muntanya del Bolón d'Elda, com a patrimoni cultural immaterial es concretarà en les mesures següents:

- a) Realitzar tasques d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.
- b) Incorporar els testimonis disponibles a suports materials que garantiscen la seua protecció i preservació.
- c) Vetlar pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures.

Específicament, en relació amb la normativa en matèria de medi ambient, i com a manifestació de l'ús festivrecreatiu del foc amb caràcter excepcional, la celebració de la Baixada de Torxes s'ajustarà als procediments preceptuats pel Decret 148/2018, de 4 de setembre, del Consell, pel qual es modifica el Decret 98/1995, de 16 de maig, del Govern Valencià, pel qual s'aproven les normes de seguretat en prevenció d'incendis forestals a observar en l'ús festivo-recreatiu del foc en sòl forestal, confrontant o amb una proximitat inferior a 500 metres de terreny forestal.

Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte

ORDEN 5/2019, de 20 de febrero, de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, por la que se declara bien de relevancia local immaterial la Bajada de Antorchas del Monte de Bolón de Elda. [2019/1859]

El artículo 1.3 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de Patrimonio Cultural Valenciano establece que forman parte del patrimonio cultural valenciano, en calidad de bienes inmateriales del patrimonio etnológico, las creaciones, conocimientos, técnicas, prácticas y usos más representativos y valiosos de las formas de vida y de la cultura tradicional valenciana.

Los artículos 15.5 y 55 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece que se incluirán en la sección quinta del Inventario general del patrimonio cultural valenciano, con la calificación de bienes inmateriales de relevancia local, aquellas creaciones, conocimientos, prácticas, técnicas, usos y actividades más representativas y valiosas de la cultura y las formas de vida tradicionales valencianas. Igualmente, se incluirán los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Visto el informe que obra en el expediente administrativo y de conformidad con el mismo; en uso de las facultades que confiere el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano; el artículo 20 del Decreto 140/2014, de 5 de septiembre, por el que se aprueba el Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte; y el artículo 19.1 del Decreto 62/2011, de 20 de mayo, por el que se regula el procedimiento de declaración y el régimen de protección de los bienes de relevancia local. Y tras la notificación de la resolución de incoación a las personas interesadas en el procedimiento, y no habiendo recibido ninguna alegación a su protección patrimonial,

ORDENO

Primero

Declarar bien de relevancia local immaterial la Bajada de Antorchas del Monte de Bolón de Elda.

Segundo

En atención a lo dispuesto por lo dispuesto en el artículo 56 de la Ley de la Generalitat Valenciana 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, se determinan los valores del bien que justifican su declaración y se describen los detalles que permiten su precisa identificación, en el anexo que se adjunta a la presente orden.

Tercero

La protección de la Bajada de Antorchas del Monte de Bolón de Elda como patrimonio cultural immaterial se concretará en las siguientes medidas:

- a) Realizar labores de identificación, descripción, investigación, estudio y documentación con criterios científicos.
- b) Incorporar los testimonios disponibles a soportes materiales que garanticen su protección y preservación.
- c) Velar por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural, así como tutelar la conservación de sus valores tradicionales y su transmisión a las generaciones futuras.

Específicamente, con relación a la normativa en materia de medio ambiente, y como manifestación del uso festivo recreativo del fuego con carácter excepcional, la Bajada de Antorchas se ajustará, en su celebración, a los procedimientos preceptuados por el Decreto 148/2018, de 4 de septiembre, del Consell, por el que se modifica el Decreto 98/1995, de 16 de mayo, del Gobierno Valenciano, por el que se aprueban las normas de seguridad en prevención de incendios forestales a observar en el uso festivo-recreativo del fuego en suelo forestal, colindante o con una proximidad inferior a 500 metros de terreno forestal.

Qualsevol canvi que excedisca el normal desenvolupament dels elements que formen aquesta manifestació cultural s'haurà de comunicar a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural per a, si és el cas, la seua autorització administrativa i consegüent modificació d'aquesta resolució.

Les accions de salvaguarda que es projecten hauran de tindre en compte, de manera molt especial, els riscos de desvirtuació que es podrien derivar del turisme massiu, així com la necessitat de valorar i protegir adequadament els oficis tradicionals associats a aquesta manifestació.

La gestió del patrimoni cultural protegit per aquesta declaració de bé de rellevància local immaterial, correspon a l'Ajuntament d'Elda.

DISPOSICIÓ ADDICIONAL

Única. Inscripció en l'Inventari general del patrimoni cultural valencià

La present declaració queda inscrita en la secció cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià.

DISPOSICIÓ FINAL

Única

La present ordre entrarà en vigor l'endemà de la publicació en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

La qual cosa es fa pública als efectes oportuns.

València, 20 de febrer de 2019

El conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANNEX

1. Exposició de motius

Es considera que per la seua notorietat i rellevància la Baixada de Torxes de la Muntanya del Bolón la vesprada del 5 de gener, pròpia de la ciutat d'Elda, reuneix els suficients valors del patrimoni cultural valencià, com a expressió d'una manifestació d'oci, recreativa i festiva tradicional que constitueix un senyal d'identitat de la població, per a ser declarada com a bé immaterial de rellevància local i inscriure-la en la secció cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià. En la motivació de la declaració concorren les circumstàncies i valors que s'exposen a continuació.

La Baixada de Torxes es manifesta com una celebració singular i molt reconeguda per la població eldera. Aquesta singularitat es fonamenta en el fet que les torxes i la il·luminació que generen es localitzen en un lloc amb un fort arrelament local, la muntanya del Bolón, un accident orogràfic contigu al nucli urbà de la ciutat. I les torxes s'integren, al seu torn, en la comitiva dels Reis d'Orient a la seua arribada a Elda la vespra de la festa de l'Epifania, guiats pels llums del cim del Bolón. En conseqüència, si bé la Baixada de Torxes forma part del marc d'esdeveniments i celebracions vinculats a la Cavalcada dels Reis a Elda, té una singularitat pròpia, específica i única relacionada amb la muntanya del Bolón i amb l'ús festiu i tradicional del foc.

En la Baixada de Torxes s'aprecia un evident protagonisme de la comunitat eldera i implicació dels seus participants. La iniciativa que va configurar aquesta manifestació en les seues característiques pròpies va partir del Centre Excursionista Elder, una associació declarada d'utilitat pública, que compta des dels seus orígens amb una Secció de Muntanya formada per muntanyencs de la ciutat. En aquest sentit, Elda compta amb una llarga tradició muntanyenca que s'ha anat expandint a tota la població. La Baixada de Torxes ha arrelat com una tradició popular i local, no solament com a episodi de celebració previ a la Cavalcada de Reis. Milers d'elders, acompanyats de les seues famílies i amics, passen

Cualquier cambio que exceda el normal desarrollo de los elementos que forman esta manifestación cultural deberá comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural para, en su caso, su autorización administrativa y consiguiente modificación de la presente orden.

Las acciones de salvaguardia que se proyecten deberán tener en cuenta, de manera muy especial, los riesgos de desvirtuación que podrían derivarse del turismo masivo, así como la necesidad de valorar y proteger adecuadamente los oficios tradicionales asociados a esta manifestación.

La gestión del patrimonio cultural protegido por esta declaración de bien de relevancia local inmaterial, corresponde al Ayuntamiento de Elda.

DISPOSICIÓ ADDICIONAL

Única. Inscripció en el Inventario general del patrimonio cultural valenciano

El presente bien inmaterial queda inscrito en la sección quinta del Inventario general del patrimonio cultural valenciano.

DISPOSICIÓ FINAL

Única

La presente orden entrarà en vigor al día siguiente de su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

Lo que se hace público a los efectos oportunos.

València, 20 de febrero de 2019

El conseller de Educación, Investigación, Cultura y Deporte,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANEXO

1. Exposición de motivos

Se considera, por su notoriedad y relevancia, que la Bajada de Antorchas del Monte de Bolón la tarde del 5 de enero propia de la ciudad de Elda, reúne los suficientes valores del patrimonio cultural valenciano, como expresión de una manifestación de ocio, recreativa y festiva tradicional que constituye una señal de identidad de la población eldense, para su declaración como Bien Inmaterial de Relevancia Local y su inscripción en la sección quinta del Inventario general del patrimonio cultural valenciano. En la motivación para su declaración concurren las circunstancias y valores que se exponen a continuación.

La Bajada de Antorchas se manifiesta como una celebración singular y muy reconocida por la población eldense. Esta singularidad se fundamenta en el hecho de que las antorchas y la iluminación que generan se localizan en un lugar con una profunda raigambre local, el monte Bolón, un accidente orográfico contiguo al núcleo urbano de la ciudad. Y las antorchas se integran, a su vez, en la comitiva real de los Reyes Magos de Oriente a su llegada a Elda la víspera de la fiesta de la Epifanía, guiados por las luces de la cumbre del Bolón. En consecuencia, si bien la Bajada de Antorchas forma parte del marco de eventos y celebraciones vinculados a la Cabalgata de los Reyes Magos en Elda, tiene una singularidad propia, específica y única relacionada con el monte Bolón y con el uso festivo y tradicional del fuego.

En la Bajada de Antorchas se aprecia un evidente protagonismo de la comunidad eldense e implicación de sus participantes. La iniciativa que configuró esta manifestación en sus características propias partió del Centro Excursionista Eldense, una asociación declarada de utilidad pública, que cuenta desde sus orígenes con una Sección de Montaña formada por montañeros de la ciudad. En este sentido, Elda cuenta con una larga tradición montañera que se ha ido expandiendo a toda la población. La Bajada de Antorchas se ha arraigado como una tradición popular y local, no solo como episodio celebrativo previo a la Cabalgata de Reyes. Miles de eldenses, acompañados por sus familias y amigos,

el matí del 5 gener a la muntanya del Bolón, per a unir-se al capvespre a la desfilada de torxes que conforma la Baixada. La població que no participa directament en la pujada a la muntanya també forma part de la tradició: nombrosos elders i visitants contemplen els llums de les torxes des dels seus habitatges, des dels carrers i des dels espais públics de la ciutat.

La Baixada de Torxes és una tradició dirigida essencialment a la població eldera, pel seu caràcter propi i originari del municipi. Per tant, si bé és una activitat oberta a tots els públics, no està substancialment i originàriament destinada a públics forans. De manera que la participació i organització conjunta de la Baixada de Torxes per part d'institucions i entitats locals, públiques i privades -significativament, entre elles, el Centre Excursionista Elder-, coordinades per l'Ajuntament d'Elda, facilita el seu control per a no convertir-se en un mer espectacle subjecte a demandes externes o audiències. En aquest sentit s'estima que el públic forà a penes té incidència en l'evolució de la Baixada.

La primera referència escrita trobada que al·ludeix a la Baixada de Torxes es remunta a l'any 1961, si bé algunes fonts orals fan pensar que a la fi dels anys 50 ja es va iniciar la tradició. El setmanari local *Valle de Elda*, en el número 229 del 14 de gener, porta un article amb el títol «Brillant èxit de la Cavalcada de Reis. Més enllà de la notícia», la documentació conservada ens informa que els organitzadors de la Cavalcada de Reis d'Elda (l'organització juvenil antic Frente de Juventudes), amb la intenció de dotar-la de vistositat, i després de dos anys sense que l'esmentada cavalcada s'haguera celebrat, sol·licitaren la col·laboració de les juntes centrals de Moros i Cristians i de Falles d'Elda, de la societat Moto-Club, del grup artístic d'Emilio Rico Albert, de l'emissora Radio Elda i del Centre Excursionista Elder. I aquesta última associació va ser clau perquè, en el marc de la celebració, s'encenguera una gran foguera a la part alta de la muntanya del Bolón, simbolitzant l'estrella de Betlem. Des d'allí una caravana de torxes va formar una filera de llums descendint des de dalt de la muntanya, que escenifica la desfilada de patges que acompanya els Reis en el seu viatge des d'orient, tal com ens refereix el cronista oficial Alberto Navarro Pastor.

Un any després, el mateix setmanari *Valle de Elda* publicava (núm. 280, 05.01.1962): «Aproximadament a les cinc i mitja de la vesprada començaran a veure's en els cims de Betlem (sic), els primers llums de la comitiva règia...». La mateixa publicació recollia (núm. 281, 13.01.1962) el següent comentari: «La meravellosa Cavalcada dels Reis: Amb motiu de la tradicional festivitat de Reis, a la vesprada del divendres dia 5 va arribar a la ciutat la brillant comitiva dels Reis d'Orient. Des de molt abans d'aparèixer pels cims del Bolón l'estrella simbòlica, com una gran foguera, la gentada va acudir a l'entrada de la ciutat per a rebre la caravana oriental. Els llums de les torxes davallant per la negror de la muntanya van ser seguits amb expectació per la xicalla i públic que cada vegada més nombrosa esperava, pujant l'entusiasme quan els primers heralds van fer la seua aparició».

El rellevant paper del Centre Excursionista Elder queda reflectit en les memòries de Daniel Esteve Poveda, president d'aquesta entitat en la seua primera etapa, des de finals dels anys 50: «Col·labora el Centre amb les autoritats locals, FET i OJE, en la Cavalcada del 5 de gener de 1963 i per primera vegada s'encén una gran foguera al cim del Bolón, a càrrec de la nostra societat i posterior descens il·luminant amb torxes» (Esteve Poveda, 1999, 102).

Amb el pas del temps, aquella iniciativa s'ha convertit en una important tradició i en tot un patrimoni i símbol de la ciutat i el descens amb torxes per la muntanya del Bolón es realitza cada 5 de gener. Des de llavors, la Baixada de Torxes s'ha realitzat de manera ininterrompuda, si bé durant els anys 2015 i 2016 es va realitzar utilitzant exclusivament llums leds, recuperant-se en 2017 i 2018 l'ús d'un nombre determinat de torxes, en combinació amb llums leds desenvolupats per l'Institut Tecnològic INESCOP i l'IES La Torre de Elda. Milers d'elders amb les seues famílies i amics participen, bé en la mateixa baixada de torxes, bé reunint-se per a veure des de les finestres i balcons de la ciutat com aquest riu de torxes il·lumina i anuncia l'arribada dels Reis a Elda.

Donat el marc temporal que té aquesta celebració, la vesprada del dia 5 de gener, en el context de la celebració de la Nit de Reis, el component familiar i infantil de l'acte és molt destacable. Són molts els

passen la màñana del 5 enero en el monte Bolón, para unirse al atardecer al desfile de antorchas que conforma la Bajada. La población que no participa directamente en la subida al monte también forma parte de la tradición: numerosos eldenses y visitantes contemplan las luces de las antorchas desde sus viviendas, desde las calles y desde los espacios públicos de la ciudad.

La Bajada de Antorchas es una tradición dirigida esencialmente a la población eldense, por su carácter propio y originario del municipio. Por tanto, si bien es una actividad abierta a todos los públicos, no está sustancial y originariamente destinada a públicos foráneos. De manera que la participación y organización conjunta de la Bajada de Antorchas por parte de instituciones y entidades locales, públicas y privadas -significativamente, entre ellas, el Centro Excursionista Eldense-, coordinadas por el Ayuntamiento de Elda, facilita su control para no convertirse en un mero espectáculo sujeto a demandas externas o audiencias. En ese sentido se estima que el público foráneo apenas tiene incidencia en la evolución de la Bajada.

La primera referencia escrita hallada que alude a la Bajada de Antorchas se remonta al año 1961, si bien algunas fuentes orales hacen pensar que a finales de los años 50 ya se inició la tradición. El semanario local *Valle de Elda* refleja en su número 229, del 14 de enero, un artículo con el título «Brillante éxito de la Cabalgata de Reyes. Más allá de la noticia», la documentación conservada nos informa que los organizadores de la Cabalgata de Reyes de Elda (la Organización Juvenil, antiguo Frente de Juventudes), con la intención de dotarla de vistositad, y tras dos años sin que la citada cabalgata se hubiera celebrado, solicitaron la colaboración de las Juntas Centrales de Moros y Cristianos y de Fallas de Elda, de la sociedad Moto-Club, del grupo artístico de Emilio Rico Albert, de la emisora Radio Elda y del Centro Excursionista Eldense. Y esta última asociación fue clave para que, en el marco de la celebración, se encendiera una gran hoguera en lo alto del monte Bolón, simbolizando la estrella de Belén. Desde allí una caravana de antorchas formó una hilera de luces descendiendo desde lo alto del monte, escenificando el desfile de pajes que acompaña a los Reyes Magos en su viaje desde Oriente, tal y como nos refiere el cronista oficial Alberto Navarro Pastor.

Un año después, el mismo semanario *Valle de Elda* publicaba (núm. 280, 05.01.1962): «Aproximadamente a las cinco y media de la tarde comenzarán a verse en las cumbres de Belén (sic), las primeras luces de la regia comitiva...». La misma publicación recogía (núm. 281, 13.01.1962) el siguiente comentario: «La maravillosa Cabalgata de los Reyes Magos: Con motivo de la tradicional festividad de los Reyes Magos, en la tarde del viernes día 5 llegó a la ciudad la brillante comitiva de los Reyes de Oriente. Desde mucho antes de aparecer por las cumbres de Bolón la estrella simbólica, como una gran hoguera, el gentío acudió a la entrada de la ciudad para recibir a la caravana oriental. Las luces de antorchas descendiendo por la negrura del monte fueron seguidas con expectación por la chiquillería y público que cada vez en mayor número esperaba, subiendo el entusiasmo cuando los primeros heraldos hicieron su aparición».

El relevante papel del Centro Excursionista Eldense queda reflejado en las memorias de Daniel Esteve Poveda, presidente de esta entidad en su primera etapa, desde finales de los años 50: «Colabora el Centro con las autoridades locales, FET Y OJE, en la Cabalgata del 5 de enero de 1963 y por primera vez se enciende una gran hoguera en la cumbre de Bolón, a cargo de nuestra sociedad y posterior descenso alumbrando con antorchas» (Esteve Poveda, 1999, 102).

Con el paso del tiempo, aquella iniciativa se ha convertido en una importante tradición y en todo un patrimonio y símbolo de la ciudad, realizándose el descenso con antorchas por el monte Bolón cada 5 de enero. Desde entonces, la Bajada de Antorchas se ha realizado de forma ininterrompida, si bien durante los años 2015 y 2016 se realizó utilizando exclusivamente luces led, recuperándose en 2017 y 2018 el uso de un número acotado de antorchas, en combinación con luces led desarrolladas por el Instituto Tecnológico INESCOP y el IES La Torre de Elda. Miles de eldenses con sus familias y amigos participan, bien en la propia bajada de antorchas, bien reuniéndose para ver desde las ventanas y balcones de la ciudad cómo ese río de antorchas ilumina y anuncia la llegada de los Reyes Magos a Elda.

Dado el marco temporal que tiene esta celebración, la tarde del día 5 de enero, en el contexto de la celebración de la Noche de Reyes, el componente familiar e infantil del acto es muy destacable. Son muchos

joves i xiquets que participen en la Baixada de Torxes o que contemplen els llums des dels seus domicilis o als carrers d'Elda, acompanyats de les seues famílies. Arran d'aquests factors, la Baixada de Torxes s'ha transmés amb facilitat entre generacions, també entre els organitzadors i col·laboradors, especialment els vinculats al Centre Excursionista Elder, formant part protagonista del programa anual de celebracions de la ciutat. La Baixada de Torxes s'ha transmés i forma part de l'imaginari literari local a través del conte *El bosque de la Bola. La leyenda de Bolón. Un cuento para la noche de Reyes*, de Juan Manuel Maestre Carbonell i Florentino Caballero Santacruz, una narració infantil de ficció en la qual apareixen els orígens d'aquesta tradició, que contribueix a la seua difusió.

L'impulsor original d'aquest acte, el Centre Excursionista Elder, és una societat que s'origina a la ciutat amb la finalitat d'associar els elders aficionats a activitats realitzades en l'entorn natural. Al protagonisme organitzatiu del Centre Excursionista Elder s'ha unit en els últims anys l'Ajuntament d'Elda. L'any 2011 la Regidoria de Medi Ambient va rehabilitar la senda dels Reis, l'itinerari de la Baixada de Torxes, fet que evidencia l'interés municipal per aquest esdeveniment.

Sense cap dubte en la Baixada de Torxes el que més destaca és l'efecte visual que produeix la llum de les torxes, que il·lumina la senda dels Reis en la foscor de la muntanya del Bolón. S'aconsegueix així una imatge de llums recorrent la muntanya, tan pròxima al nucli urbà, que és l'estampa típica d'Elda la Nit de Reis, la que contempla el públic infantil i adult. És l'evidència de l'arribada dels Reis a Elda, signe d'una tradició que permet, al seu torn, una bella imatge de l'entorn, fotografiada o gravada en innumbrables ocasions, i que serveix com a fons de felicitacions nadalencques, estampes típiques d'Elda o imatges de paisatges locals. La Baixada de Torxes enllaça, a més, com s'ha indicat, amb la posterior Cavalcada de Reis, que incorpora acompanyament musical i diferents posades en escena.

La Baixada de Torxes, una manifestació de l'ús festivo-recreatiu del foc amb caràcter excepcional, té un marc de referència quant a la normativa mediambiental per a la seua celebració i, per tant, es considera compatible amb el que preceptua el Decret 148/2018, de 4 de setembre, del Consell, pel qual es modifica el Decret 98/1995, de 16 de maig, del Govern Valencià, pel qual s'aproven les normes de seguretat en prevenció d'incendis forestals a observar en l'ús festivo-recreatiu del foc en sòl forestal, confrontant o amb una proximitat inferior a 500 metres de terreny forestal. Especialment, pel que estableix l'article 2 de l'annex I, en particular el seu apartat 1.g, així com, quant al procediment d'autorització, pel que preceptuen els annexos II i III de l'esmentat decret.

2. Dades sobre el bé objecte de la declaració

2.1. Denominació: Baixada de Torxes de la Muntanya del Bolón la tarda del 5 de gener.

2.2. Localitat: Elda (Alicant).

2.3. Data de realització: cada 5 de gener, amb caràcter anual.

2.4. Actores principals: es consideren actors principals de l'esdeveniment els portadors de torxes, ciutadans i ciutadanes d'Elda que voluntàriament i de manera desinteressada participen en la Baixada de Torxes.

2.5. Actores secundaris: es consideren actors secundaris de l'esdeveniment els muntanyencs i voluntaris del Centre Excursionista Elder, entitat que ha tingut un rellevant paper tant en la iniciativa com en el manteniment de la Baixada de Torxes. Igualment, l'Ajuntament d'Elda té la consideració d'actor secundari, atés que aporta la provisió de les torxes, així com personal i participació en la coordinació i gestió organitzativa de l'esdeveniment, al qual se sumen Protecció Civil, Policia Nacional, Policia Local, Bombers i Creu Roja. Així mateix, els milers d'elders que participen en la jornada festiva en la muntanya del Bolón, així com el públic que gaudeix de l'esdeveniment a les cases i carrers d'Elda, o bé seguint la retransmissió de la Baixada a través de mitjans de comunicació locals, forma part imprescindible d'aquesta manifestació recreativa i festiva, amb un marcat caràcter familiar i lúdic.

3. Descripció del bé

3.1. Actes preliminars: en dates prèvies a la Baixada de Torxes té lloc una reunió de la Junta de Seguretat Extraordinària que se celebra a

los jóvenes y niños que participan en la Bajada de Antorchas o que contemplan las luces desde sus domicilios o las calles de Elda, acompañados de sus familias. A raíz de estos factores, la Bajada de Antorchas se ha transmitido con facilidad entre generaciones, también entre los organizadores y colaboradores, especialmente los vinculados al Centro Excursionista Eldense, formando parte protagonista del programa anual celebrativo de la ciudad. La Bajada de Antorchas se ha transmitido y forma parte del imaginario literario local a través del cuento *El Bosque de la Bola. La Leyenda de Bolón. Un cuento para la noche de Reyes*, de Juan Manuel Maestre Carbonell y Florentino Caballero Santacruz, una narración infantil de ficción en la que aparecen los orígenes de esta tradición, contribuyendo a su difusión.

El impulsor original de este acto, el Centro Excursionista Eldense, es una sociedad que se origina en la ciudad con el fin de asociar a los eldenses aficionados a actividades realizadas en el entorno natural. Al protagonismo organizativo del Centro Excursionista Eldense se ha unido en los últimos años el Ayuntamiento de Elda. En el año 2011 la Concejalía de Medio Ambiente rehabilitó la Senda de los Reyes Magos, el itinerario de la Bajada de Antorchas, evidenciando el interés municipal por este evento.

Sin lugar a dudas en la Bajada de Antorchas lo que más destaca es el efecto visual que produce la luz de las antorchas, iluminando la Senda de los Reyes Magos en la oscuridad del monte Bolón. Se logra así una imagen de luces recorriendo el monte, tan cercano al núcleo urbano, que es la estampa típica en Elda de la Noche de Reyes, la que contempla el público infantil y adulto. Es la evidencia de la llegada de los Reyes Magos a Elda, signo de una tradición que permite, a su vez, una bella imagen del entorno, fotografiada o grabada en innumerables ocasiones, y que sirve como fondo de felicitaciones navideñas, estampas típicas de Elda o imágenes de paisajes locales. La Bajada de Antorchas enlaza, además, como se ha indicado, con la posterior Cabalgata de Reyes, que incorpora acompañamiento musical y diferentes puestas en escena.

La Bajada de Antorchas, una manifestación del uso festivo-recreativo del fuego con carácter excepcional, tiene un marco de referencia en lo relativo a la normativa medioambiental para su celebración y, por tanto, se considera compatible con lo preceptuado por el Decreto 148/2018, de 4 de septiembre, del Consell, por el que se modifica el Decreto 98/1995, de 16 de mayo, del Gobierno Valenciano, por el que se aprueban las normas de seguridad en prevención de incendios forestales a observar en el uso festivo-recreativo del fuego en suelo forestal, colindante o con una proximidad inferior a 500 metros de terreno forestal. Especialmente, en lo señalado por el artículo 2 del anexo I, en particular a su apartado 1.g, así como, en lo relativo al procedimiento de autorización, a lo preceptuado por los anexos II y III del referido Decreto.

2. Datos sobre el bien objeto de la declaración

2.1. Denominación: Bajada de Antorchas del Monte Bolón la tarde del 5 de enero.

2.2. Localidad: Elda (Alicante).

2.3. Fecha de realización: cada 5 de enero, con carácter anual.

2.4. Actores principales: se considera actores principales del evento a los portadores de antorchas, ciudadanos y ciudadanas de Elda que voluntariamente y de manera desinteresada participan en la Bajada de Antorchas.

2.5. Actores secundarios: se considera actores secundarios del evento a los montañeros y voluntarios del Centro Excursionista Eldense, entidad que ha venido teniendo un relevante papel tanto en la iniciativa como en el mantenimiento de la Bajada de Antorchas. Igualmente, el Ayuntamiento de Elda tiene la consideración de actor secundario, dado que aporta la provisión de las antorchas, así como personal y participación en la coordinación y gestión organizativa del evento, al que se suman Protecció Civil, Policia Nacional, Policia Local, Bombers y Cruz Roja. Asimismo, los miles de eldenses que participan en la jornada festiva en el monte Bolón, así como el público que disfruta del evento en las casas y calles de Elda, o bien siguiendo la retransmisión de la Bajada a través de medios de comunicación locales, forma parte imprescindible de esta manifestación recreativa y festiva, con un marcado carácter familiar y lúdic.

3. Descripción del bien

3.1. Actos preliminares: en fechas previas a la Bajada de Antorchas tiene lugar una reunión de la Junta de Seguridad Extraordinaria que se

l'Ajuntament d'Elda. En aquesta reunió que s'estableix el protocol de seguretat, la participació dels voluntaris i la delimitació de les responsabilitats, participa personal municipal, del Centre Excursionista Elder, i membres de Protecció Civil, Policia Nacional, Policia Local, Bombers i Creu Roja. L'Ajuntament d'Elda, en coordinació amb les entitats esmentades, s'ocupa de les necessitats materials bàsiques de l'esdeveniment i de la seua difusió en els diferents mitjans de comunicació.

Els membres i voluntaris de la Secció de Muntanya del Centre Excursionista Elder, després d'haver determinat el nombre de voluntaris i les seues responsabilitats, participen durant la jornada en la muntanya des de primera hora del matí del dia 5 per a l'acolliment dels excursionistes, l'encesa de fogueres, així com l'ordre i gestió de la baixada, apagada de torxes i foguera, i neteja general. És ja una tradició fer la pujada per la senda de la muntanya del Bolón per a dinar al cim i en acabant, al capvespre, després de l'encesa de la foguera, sumar-se a la desfílada de torxes que baixa fins al nucli urbà per a donar pas a la Cavalcada de Reis. Al cim, els voluntaris més veterans esperen els excursionistes amb un refrigeri.

3.2. Part central: a partir de les 15.00 h es produeix el repartiment de torxes en la base de la muntanya del Bolón, concretament a l'avinguda de la Melva, al costat de l'IES La Melva, amb una notòria participació infantil supervisada per adults. Es tracta de torxes tradicionals i de torxes amb llum artificial –llums leds– que comparteixen amb les primeres la il·luminació de l'esdeveniment. La quantitat de torxes és anualment variable, si bé el número de referència és de 100. L'encesa de les fogueres es produeix entorn de les 17.45 h: una més gran, visible des de la població, i una altra de menors dimensions, per a l'encesa de les torxes. A l'inici del crepuscle s'inicia pròpiament la Baixada de Torxes, que adquireix tota l'esplendor cap a les 18.30 h, quan ja s'ha fet fosc. Tant l'encesa de torxes com l'ordre de la marxa estan perfectament coordinats pels voluntaris, amb la finalitat que cap participant estrany a l'organització s'acoste a la foguera en cap moment. Igualment, els membres del Centre Excursionista Elder participen amb la resta de la població al llarg del recorregut per evitar imprudències, marcar la marxa i actuar en cas que es produïssa algun contacte amb foc, ja que van proveïts de xicotetes bombes d'aigua. Les últimes torxes que davallen ho fan cap a les 18.45 h. Posteriorment, els voluntaris s'encarreguen d'apagar la foguera, encara que tornen l'endemà per eliminar les restes que deixa l'esdeveniment a la muntanya.

4. Elements que formen part del bé

4.1. Elements mobles: les torxes de llum natural són elements mobles que no es conserven d'any a any. Les torxes de llum artificial, amb un sistema d'il·luminació de tipus led, sí que es mantenen des de l'any de la seua implantació. També forma part del paisatge celebratiu del cim la coneguda com a Creu del Bolón, en la qual figura una placa que el Centre Excursionista Elder va dedicar en 1984 als muntanyencs morts. La creu rememora creus anteriors, potser des del segle XVII, i és un dels senyals d'identitat de la muntanya i la ciutat.

4.2. Elements immobles: la mateixa muntanya del Bolón, on es desenvolupa l'activitat, i concretament el traçat conegut com a senda dels Reis, que ha rebut aquesta denominació precisament per ser el camí fixat per al recorregut que segueix la Baixada de Torxes.

5. Definició de l'àmbit espacial i temporal

La Baixada de Torxes es realitza en sòl forestal, a la muntanya del Bolón, un espai rellevant per a la població eldera. El turó es localitza al centre del terme municipal de l'Elda, amb una altura màxima de 652 metres sobre el nivell del mar, immediatament a l'oest del nucli urbà, i és una referència constant per als veïns del municipi per la seua proximitat i vistositat. El traçat de la senda dels Reis, el sender per on discorre la Baixada, recorre el vessant nord-est del turó, tal com figura al pla annex. S'accedeix a la zona seguint l'avinguda de la Melva i travessant el pont que salva la línia de ferrocarril Madrid-Alacant fins a trobar-se amb el camí rural que dona entrada al paratge forestal. Parteix, així, des del camí Partida del Bolón (paratges de Los Corrales i Casas Nuevas) fins a arribar al cim, a través de les divisòries naturals de la muntanya. Els primers 150 metres del recorregut transiten a través de

celebra en el Ayuntamiento de Elda. En ella se establece el protocolo de seguridad, la participación de los voluntarios y la delimitación de las responsabilidades, participando personal municipal, del Centro Excursionista Eldense, y miembros de Protección Civil, Policía Nacional, Policía Local, Bomberos y Cruz Roja. El Ayuntamiento de Elda, en coordinación con las entidades citadas, se ocupa de las necesidades materiales básicas del evento y de su difusión en los distintos medios de comunicación.

Los miembros y voluntarios de la Sección de Montaña del Centro Excursionista Eldense, tras haber delimitado número de voluntarios y sus responsabilidades, participan durante la jornada en el monte desde primera hora de la mañana del día 5, atendiendo la acogida a los excursionistas, el encendido de hogueras, así como el orden y gestión de la bajada, apagado de antorchas y hoguera, y limpieza general. Es ya tradición subir la senda del monte Bolón (la Subida al monte Bolón) para almorzar en la cumbre y luego, al atardecer, tras el encendido de la hoguera, sumarse al desfile de antorchas que baja hasta el núcleo urbano para dar paso a la Cabalgata de Reyes Magos. En la cumbre, los voluntarios más veteranos esperan a los excursionistas con un refrigerio.

3.2. Parte central: a partir de las 15.00 h, se produce el reparto de antorchas en la base del monte Bolón, concretamente en la avenida de la Melva, junto al IES La Melva, con una notoria participación infantil supervisada por adultos. Se trata de antorchas tradicionales y de antorchas con luz artificial -luzes led- que comparten con las primeras la iluminación del evento. La cantidad de antorchas es anualmente variable, si bien el número de referencia es de 100. El encendido de las hogueras se produce en torno a las 17.45 h: una de mayor tamaño, más visible desde la población, y otra de menores dimensiones, para el encendido de antorchas. Con el inicio del crepúsculo se inicia propiamente la Bajada de Antorchas, que adquiere todo su esplendor sobre las 18.30 h, cuando ya ha anochecido. Tanto el encendido de antorchas como el orden de la marcha están perfectamente coordinados por los voluntarios, con el fin de que ningún participante ajeno a la organización se acerque a la hoguera en ningún momento. Igualmente, los miembros del Centro Excursionista Eldense participan con el resto de la población a lo largo del recorrido para evitar imprudencias, marcar la marcha y actuar en caso de que se produzca algún contacto con fuego, puesto que van provistos de pequeñas bombas de agua. Las últimas antorchas en descender lo hacen en torno a las 18.45 h. Posteriormente, los voluntarios se encargan de apagar la hoguera, aunque regresan al día siguiente para eliminar los restos que deja el evento en el monte.

4. Elementos que forman parte del bien

4.1. Elementos muebles: las antorchas de luz natural son elementos muebles que no se conservan año a año. Las antorchas de luz artificial, con un sistema de iluminación de tipo led, sí que se mantienen desde el año de su implantación. También forma parte del paisaje celebrativo de la cumbre la conocida como Cruz de Bolón, en la que figura una placa que el Centro Excursionista Eldense dedicó en 1984 a los montañeros fallecidos. La cruz rememora cruces anteriores, quizá desde el siglo XVII, constituyendo una de las señas de identidad del monte y la ciudad.

4.2. Elementos inmuebles: el propio monte Bolón, donde se desarrolla la actividad, y concretamente el trazado conocido como Senda de los Reyes Magos, que ha recibido esta denominación precisamente por ser el camino fijado para el recorrido que sigue la Bajada de Antorchas.

5. Definición del ámbito espacial y temporal

La Bajada de Antorchas se realiza en suelo forestal, en el monte Bolón, un espacio relevante para la población eldense. El cerro se localiza en el centro del término municipal del Elda, con una altura máxima de 652 metros sobre el nivel del mar, inmediatamente al oeste del casco urbano, siendo una referencia constante para los vecinos del municipio por su proximidad y vistositad. El trazado de la Senda de los Reyes Magos, el sendero por donde discurre la Bajada, recorre la ladera noreste del cerro, tal y como figura en el plano anexo. Se accede a la zona siguiendo la avenida de la Melva y atravesando el puente que salva la línea de ferrocarril Madrid-Alicante hasta encontrarse con el camino rural que da entrada al paraje forestal. Parte, así, desde el camino Partida del Bolón (parajes de Los Corrales y Casas Nuevas) hasta llegar a la cumbre, a través de las divisorias naturales del monte. Los primeros 150

cases de camp i segones residències, per a endinsar-se més avant en muntanya oberta.

La muntanya del Bolón és un dels escenaris habituals per a les activitats d'excursionisme, oci i festives a Elda. Així mateix, ha sigut lloc d'importants troballes arqueològiques que es remunten a l'edat del bronze (jaciments de la penya del Trinitario i coves de la muntanya del Bolón), com exemplifica el famós Xiquet del Bolón, un enterrament infantil del II mil·lenni a. C. Compta, a més, en el seu entorn immediat amb la ja esmentada Creu del Bolón.

La Baixada de Torxes es duu a terme al vespre de cada 5 gener, després de l'encesa de les dues fogueres al cim. No obstant això, la preparació i celebració es desenvolupa al llarg de tot el dia 5, ja que és tradició, seguida per milers d'elders, pujar al cim del Bolón de matí per esmorzar i dinar a la muntanya.

metros del recorrido transitan a través de casas de campo y segundas residencias, para adentrarse más adelante en monte abierto.

El monte Bolón es uno de los escenarios habituales para las actividades de excursionismo, ocio y festivas en Elda. Asimismo, ha sido lugar de importantes hallazgos arqueológicos que se remontan a la Edad del Bronce (yacimientos del Peñón del Trinitario y Cuevas del monte Bolón), ejemplificado en el famoso Niño de Bolón, un enterramiento infantil del II milenio a. C. Cuenta, además, en su entorno inmediato con la ya citada Cruz de Bolón.

La Bajada de Antorchas se lleva a cabo en la tarde-noche de cada 5 enero, tras el encendido de las dos hogueras en la cumbre. No obstante, la preparación y celebración se desarrolla a lo largo de todo el día 5, puesto que es tradición, seguida por miles de elders, subir a la cumbre de Bolón por la mañana para almorzar y comer en el monte.